

РАЗДЕЛ 5

ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РАЗВИТИЯ УКРАИНО-РОССИЙСКИХ ОТНОШЕНИЙ

*Анучина Л.В., Стасевська О.А.
м. Харків, Україна*

ВИХОВНА РОБОТА СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Освіта сьогодні постає як один із найважливіших ресурсів розвитку суспільства. Невід'ємною складовою процесу якісної підготовки майбутніх фахівців та одним із важливих напрямів діяльності вищих навчальних закладів є виховна робота серед студентства.

Виховна робота вищих навчальних закладів нашої країни, які готують фахівців у галузі права, базується на концептуальних положеннях Конституції України, Закону про освіту, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. і має на меті створення умов для формування вільної, творчої, високоморальної особистості, яка обов'язково повинна володіти комплексом як професійних знань та навичок, так і класичних духовно-моральних якостей.

Базовим принципом організації виховної роботи зі студентською молоддю проголошено принцип єдності освіти і виховання, реалізація якого полягає не в механічному, а в органічному єднанні, коли сам процес навчання набуває виховного характеру. Безумовно, що діяльність вищого навчального закладу націлена на виконання пріоритетного завдання – формування представників національної інтелігенції, сприяння збагаченню і оновленню інтелектуального потенціалу суспільства, вихованню духовної еліти нації. Досвід роботи в системі освіти переконує, що нагальним завданням юридичних освітянських закладів в сучасних умовах є забезпечення не лише фахової підготовки: наукові знання, фахові навички, вузькоспеціальні технології мають сенс лише тоді, коли вони мають підґрунтям високий рівень загальної культури та вихованості їх носіїв. Юридична освіта XXI ст. має забезпечити виховання, перш за все, особистості, яка здатна самостійно мислити, є активним учасником суспільного життя, небайдуже ставитись до соціально-значущих проблем, має розвинуте почуття гідності, тривку громадянську позицію. Громадянськість є соціально-моральною якістю людини, яка формується на основі національної самосвідомості, своєї причетності до свого народу та держави. Становлення повноцінної особистості без громадянськості, усталеної громадянської позиції неможливо.

Формування такої особистості можливе лише за умов визнання пріоритету розвитку культури, науки і освіти як необхідних джерел подальшого поступ українського суспільства, навернення молодого покоління до духовно-історичних цінностей свого народу, національного культурного надбання та його глибокого розуміння. Громадянськість є пріоритетною цінністю для майбутнього юриста, набуття якої дозволяє осмислити людську гідність, прагнути моральної досконалості. Під час навчання необхідно сприяти розвитку в кожному студенті-юристі громадської позиції на основі самоповаги, власної гідності, здатності будувати власне життя згідно з вищими цінностями, як міри свободи, гуманності, духовності.

Суспільні перебудови останніх десятиліть в Україні, деякі реформації вітчизняної системи освіти демонструють хибність спроб практично (всупереч декларуванню) відсу-

нути виховну роботу в юридичних вищих навчальних закладах на другорядні позиції, визначити як єдину провідну функцію освіти – оволодіння вузькоспеціальними знаннями та технологіями. Безумовно головне завдання – це підготовка конкурентоздатного фахівця з вищою освітою, затребуваного суспільством, здатного ставити і досягати значущі для особистості та суспільства цілі, що сприятимуть економічному, політичному та культурному розвитку держави. Втім, не можна зневажати гуманітарною, зокрема моральною основою, без якої високоякісна фахова підготовка юриста може перетворитися на практиці в соціальне зло, стати небезпечною для суспільства і окремої особистості.

Отже, нагальною в сучасному світі є гуманізація та гуманітаризація вищої юридичної освіти, що означає визнання пріоритету гуманітарної культури в широкому розумінні. Гуманізація постає як принципово нове бачення людини, визнання її гідності, право на розкриття творчих здібностей, їх розвиток та реалізацію. Принцип гуманізації у навчально-вихованому процесі передбачає повагу до прав і свобод людини; формулювання щодо вихованця реальних, доцільних і зрозумілих вимог; повагу права людини бути собою; ненасильницьке формування необхідних особистісних якостей.

Засобом гуманізації системи освіти України в цілому постає гуманітаризація як акцентування всіх людських аспектів у навчальних дисциплінах, тобто людинознавство. Гуманітаризація вимагає підвищення статусу гуманітарних дисциплін у навчальному процесі, спрямованість освіти на формування системного гуманітарного мислення. На наш погляд, у виховному процесі не можна недооцінювати значення викладання дисциплін гуманітарного циклу – історія культури (національної і світової), релігієзнавство, політологія, етика, естетика, основи етикету (ділового спілкування) тощо. Такі дисципліни орієнтують молодь і формують у неї загальнолюдські цінності, дають їх глибоке розуміння, навчають шанувати минуле заради розуміння сьогодення, налаштовують на засвоєння здобутків світової і національної культур, а також опановувати цінності професійної культури. Зростання значення гуманітаризації освіти в сучасному українському суспільстві обумовлене осягненням фахівця як людини, що не тільки вирішує певне коло спеціальних завдань, володіє спеціальними технологіями, а й постає як активний член соціуму, включений в безліч між особових стосунків.

Саме тому навчально-виховну роботу в юридичному вищому навчальному закладі треба спрямовувати на забезпечення творчого характеру процесу пізнання, виховання громадянських якостей студентів-юристів, формування культури спілкування тощо.

Важливою ланкою виховного процесу є кафедри, які планують відповідні заходи із врахуванням професійної специфіки закладу, визначають мету і завдання виховного процесу враховуючи запити студентства: формування професійно необхідних якостей майбутнього фахівця, проведення профорієнтаційної роботи, розвиток творчих та інтелектуальних здібностей, залучення до практичної діяльності, надають професійно необхідні навички.

Роль особистості викладача в освітньому процесі є основопологаючою. Освітній процес це не просто передача необхідної наукової інформації, але і процес взаємодії та взаємовпливу викладача і студента, обмін думками, емоціями, переживаннями. Дуже важливо не просто задовольняти прагнення учнівської молоді до знань, а й максимально мотивувати таке прагнення. Викладач в першу чергу сприймається як особистість, а система знань, яку він формує, її виховний потенціал переломлюється через особистісну призму. У такий спосіб надані знання постають як дещо персональне, що йде від людини до людини, й набувають специфічної виховної значущості.

Вагомим фактором виховної роботи є вплив особистості педагога-викладача через існування інституту кураторства, який передбачає індивідуальний підхід до процесу

становлення людської особистості. Куратор – одна із професійних функцій вузівського викладача, що пов'язана із педагогічною підтримкою студентів. Куратори мають можливість цілеспрямовано сприяти процесу загальнокультурного зростання студентів, формуванню певного досвіду. Високі особистісні якості, професіоналізм, життєвий досвід викладача, який є для студента (певною мірою) джерелом знань, культурних цінностей, повинні бути незаперечним авторитетом. Ніякі статuti, програми, виховні заходи не можуть замінити живе слово, живий приклад особистості «вчителя». Особистість викладача є для студента не тільки зразком професіоналізму, а й орієнтиром у формуванні людських якостей, активної громадської позиції. Роль та призначення викладача у вищому навчальному закладі не тільки в механічній трансляції знань. Світогляд «вчителя», ставлення до своєї праці, його манера поведінки і зовнішній вигляд так чи інакше впливають на молодих людей. В усі часи видатні мислителі, освітяни високо цінували роль вчителя в житті суспільства.

Отже, в системі вищої юридичної освіти (та й в цілому в системі освіти) чітко простежуються дві сторони. По-перше, оволодіння сумою знань, умінь, навичок професійної поведінки на основі специфічного типу мислення правника. Акцентується лише формування у студентів раціонального вміння оперувати конкретними знаннями, як інструментом діяльності. По-друге, – і це нам вбачається найскладнішим – юридична освіта має забезпечити процес становлення особистості з розвинутою громадянською позицією, що передбачає формування інтелектуальної культури, громадянської гідності, соціальної рефлексії, постійного нарощування духовного потенціалу.

Глибинна суть нагальних завдань навчально-виховного процесу в юридичних навчальних закладах міститься в подоланні дефіциту демократичної, громадянської освіченості, гуманістичної орієнтованості, морально-етичного збідніння освітянського процесу. Гуманізація навчально-виховної роботи серед майбутніх юристів – об'єктивна соціальна потреба розбудови громадянського суспільства. Недооцінка цього може стати згубною для подальшого поступу нашого суспільства.

Реформування системи вищої юридичної освіти неприпустиме без урахування вимог до особистості фахівця, які ставить сучасне громадянське суспільство, динаміка соціальних, економічних і політичних процесів, реалії новітніх трансформацій. Зазвичай в юридичних навчальних закладах лобіюються спеціальні (фундаментальні та прикладні) науки, а гуманітарні науки примітивно сприймаються як додаткові. Без суттєвого перегляду такого становища у вищій школі, без її всебічної гуманізації та гуманітаризації підготовки спеціалістів всіх рівнів та спрямувань проблематичним вбачається подальше просування України до громадянського суспільства і правової держави. Студент-юрист повинен виходити в складний та динамічний світ із сформованим економічним, політичним, етичним мисленням, моральною рефлексією і надійними ціннісними орієнтирами.

Подолання названих проблем передбачає врахування таких принципів:

- системність процесу виховання;
- безперервність і спадковість виховної роботи;
- єдність історичного, національного і загальнолюдського досвіду;
- виховання патріотизму, прищеплення почуття любові до свого народу, поваги до його історії та культури та водночас поваги до культур інших народів;
- партнерство та взаємодія між викладачем та студентом, перетворення студентства в активного суб'єкта навчально-виховного процесу;
- формування в межах навчального закладу специфічного мікроклімату довіри, доброзичливості, взаєморозуміння, співробітництва;
- індивідуалізація виховної роботи;

- системну взаємодію всіх структурних підрозділів навчального закладу щодо виховного впливу на студентство;

- гуманізація та гуманітаризація навчально-виховної роботи.

Отже, проблема виховання особистості студента-юриста постає як складна, багаторівнева і багатоаспектна. Її реалізація значною мірою впливає на розбудову громадянського суспільства. Від рівня фахової підготовки та загальної культури юристів залежить ефективне функціонування механізму правової держави і правова грамотність та активність пересічних громадян. Освітнянський простір вищого навчального закладу в цьому контексті є оптимальним виховним середовищем формування активної громадянської позиції майбутнього юриста.

Список літератури: 1. Державна національна програма «Освіта». Україна XXI століття. – К.: Либідь, 1994. 2. Березіна В. Виховання в сучасному вузі: нові підходи // Вища освіта сьогодні. – 2002, № 11. 3. Гарифуллина Р. Этический идеал как ценностно-нормативная основа духовно-нравственного воспитания // Альма матер (вестник высшей школы). – 2006, № 6. 4. Кропачева Н. Опыт воспитания социальной активности студентов // Высшее образование в России. – 2007, № 7.

*Бакуменко О.О.
м. Харків, Україна*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Концепт громадянського суспільства є надзвичайно популярним в сучасній суспільно-політичній науці. Ним із задоволенням оперують політологи, соціологи, історики, економісти і публіцисти, як стверджуючи, так і спростовуючи існування його інститутів в сучасній Україні і Росії. Актуальність цього питання підтримується тим, що в нашій державі продовжуються демократизаційні процеси. Демократія ж передбачає існування розвинутого громадянського суспільства – середовища повноправних, політично і юридично свідомих, суспільно активних громадян та їх асоціацій, що спільно і в тій чи іншій мірі незалежно від державних інститутів вирішують актуальні проблеми громадянського буття.

Слід зауважити, що в сучасній політичній науці немає загальноприйнятого визначення терміну «Громадянське суспільство». Його трактують по-різному – від досить широкого змісту як суспільства цивілізованого на відміну від варварського [1]. До досить звуженого – як сфери міжасоціативних зв'язків груп індивідів незалежних від держави [2]. Так само різняться погляди вчених і щодо темпоральної та політичної детермінованості цього явища. Деякі вважають, що громадянське суспільство не може взагалі існувати поза межами демократії, а отже говорити про його елементи в авторитарному або перехідному режимі є недоречним. Існують твердження, що громадянське суспільство було всього-лише регулятивною нормою часів буржуазних революцій, а сформувалось лише в епоху ранньо-індустріального етапу, щоб вже на початку ХХ ст. перетворитись на масове суспільство і зникнути. Інші говорять про те, що громадянське суспільство що було продуктом нового часу існує і досі але в демократичних суспільствах. Треті вважають що це лише суспільний ідеал, котрий ніколи не було втілено. Четверті намагаються розглядати феномен громадянського суспільства в повному від-